

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Практикум з соціальної адвокації»

для студентів

спеціальності	231 Соціальна робота (шифр і назва спеціальності (тей))
освітнього рівня	перший (бакалаврський) (назва освітнього рівня, ОКР)
освітньої програми	231.00.04 Соціальна адвокація (шифр і назва освітньої програми)
спеціалізації (за наявності)	(назва спеціалізації)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 0521/22
Жильцов
(підпис) (прізвище, ініціал)
« » 2022 р.

Київ – 2022

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	основна	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4/120	
Курс	3	-
Семестр	5	-
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	-
Обсяг кредитів	120	-
Обсяг годин, в тому числі:	-	-
Аудиторні	56	-
Модульний контроль	8	-
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	56	-
Форма семестрового контролю	залік	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Мета навчальної дисципліни – підготовка кваліфікованих фахівців шляхом засвоєння ними теоретичних знань, понять, принципів побудови стратегічної адвокаційної діяльності. Формування у студентів практичних навичок створення, організації, проведення та оцінки адвокаційних компаній у соціальній сфері.

Завдання навчальної дисципліни:

- Критично аналізувати й оцінювати чинну соціальну політику країни, соціально політичні процеси на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.
- Вміти проводити адвокаційні кампанії залежно від викликів соціальної реальності.
- Застосовувати методи менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу.
- Визначати потенційні групи ризику споживачів соціальних послуг, які потребують адвокації соціального працівника у різних установах.

Відповідно до освітньо-професійної програми 231.00.04 Соціальна адвокація за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Практикум з соціальної адвокації» забезпечує *формування таких загальних та фахових компетентностей:*

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

СК 2. Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів.

СК 10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

СК 12. Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.

СК 15. Здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад.

СК 21. Здатність добирати й застосовувати різні методи соціальної адвокації, розробляти програми адвокаційних кампаній.

3. Результати навчання за дисципліною.

Відповідно до освітньо-професійної програми 231.00.04 Соціальна адвокація за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, дисципліна «Практикум з соціальної адвокації» забезпечує оволодіння такими *програмними результатами навчання*:

ПРН 1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРН 2. Вільно спілкуватися усно і письмово державною та іноземною мовами з професійних питань.

ПРН 6. Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях.

ПРН 14. Використовувати форми та методи адвокаційних кампаній залежно від викликів соціальної реальності.

ПРН 19. Визначати потенційні групи ризику споживачів соціальних послуг, які потребують адвокації соціального працівника у різних установах.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна:					
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1. Особливості розробки та впровадження ефективної стратегії компанії з соціальної адвокації							

Тема 1. Участь громадян у процесі прийняття рішень.	13	2	-	4	-	-	7
Тема 2. Алгоритм побудови адвокаційних компаній. Метод «Дев'ять з половиною кроків».	15	-	-	8	-	-	7
Модульний контроль	2						
Разом	30	2	-	12	-	-	14
Змістовий модуль 2. Ресурсне та командне забезпечення реалізації адвокаційної кампанії							
Тема 1. Команда та правила побудови команди адвокаційної кампанії. Пошук партнерів та створення коаліцій.	15	2	-	6	-	-	7
Тема 2. Планування бюджету адвокаційної кампанії та залучення ресурсів.	13	-	-	6	-	-	7
Модульний контроль	2						
Разом	30	2	-	12	-	-	14
Змістовий модуль 3. Інформаційна складова, моніторинг і оцінка успішності адвокаційної кампанії							
Тема 1. Медійний супровід адвокаційної кампанії.	19	2	-	10	-	-	7
Тема 2. Оцінка успішності адвокаційної кампанії.	9	-	-	2	-	-	7
Модульний контроль	2						
Разом	30	2	-	12	-	-	14
Змістовий модуль 4. Аналіз успішних адвокаційних практик							
Тема 1. Приклади успішних адвокаційних компаній на рівні громади.	6	-	-	2	-	-	4
Тема 2. Адвокаційні компанії у сфері охорони здоров'я.	6	-	-	2	-	-	4
Тема 3. Компанії адвокації у сфері соціального захисту.	10	-	-	8	-	-	2
Тема 4. Адвокаційні компанії для молоді	6	-	-	2	-	-	4
Модульний контроль	2						
Разом	30	-	-	14	-	-	14
Усього	120	6	-	50	-	-	56

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I

Особливості розробки та впровадження ефективної стратегії компанії з соціальної адвокації

Лекція. Тема 1. Участь громадян у процесі прийняття рішень.

Перші адвокаційні компанії в Україні. Українська Гельсінська Група. Адвокаційні компанії – природне явище демократичного суспільства. Місцеве законодавство та місцеві нормативні акти – інструменти адвокаційної кампанії. Ціль адвокаційної кампанії – вирішення проблеми через прийняття владою відповідного рішення. Мішені адвокаційної кампанії. Територіальна громада та

місцева рада, їх роль у вирішенні адвокаційних питань. Інструменти місцевої демократії: громадські слухання, місцеві ініціативи, петиції, громадські бюджети, громадські ради.

Побудова цілі адвокаційної компанії. SMART підхід. 9,5 кроків адвокаційної компанії.

Основні поняття: адвокація, адвокаційні компанії, мішень адвокаційної компанії, представницька та виконавча влада, територіальна громада, громадські слухання.

Практичне заняття. Тема 1. Структура представницької та виконавчої влади.

Практичне заняття. Тема 1. Інструменти для досягнення мети адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 2. Алгоритм побудови адвокаційних компаній. Метод «Дев'ять з половиною кроків». Формулювання суті адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 2. Визначення мішеней адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 2. Формулювання мети адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 2. Ідеї акцій прямої дії для реалізації адвокаційної компанії.

Змістовий модуль II

Ресурсне та командне забезпечення реалізації адвокаційної компанії

Лекція 1. Тема 1. Команда та правила побудови команди адвокаційної компанії. Пошук партнерів та створення коаліцій.

Структура та склад команди адвокаційної компанії. Механізми побудови команди. Союзники та опоненти адвокаційної компанії. Карта стейкхолдерів. Побудова коаліцій. Переваги коаліцій. Як охопити різні групи, вибудувати довіру, рівне представництво та вплив? Як правильно обрати час для залучення партнерів? Основні правила ефективної співпраці в коаліції. Успішні практики коаліцій у сфері соціального захисту. Актуальні проблеми незахищених груп населення. Майбутні ідеї адвокаційних компаній у соціальній сфері.

Основні поняття: адвокаційна компанія, стейкхолдер, коаліція

Практичне заняття. Тема 1. Побудова коаліцій – важлива складова проведення адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 1. Складання переліку зацікавлених сторін – стейкхолдерів.

Практичне заняття. Тема 1. Створення Карти стейкхолдерів.

Практичне заняття. Тема 2. Планування бюджету адвокаційної компанії та залучення ресурсів. Формування бюджету адвокаційної компанії

Практичне заняття. Тема 2. Залучення негрошових ресурсів для реалізації адвокаційної компанії.

Практичне заняття. Тема 2. Створення Діаграми Ганта.

Змістовий модуль III

Інформаційна складова, моніторинг і оцінка успішності адвокаційної кампанії

Лекція 1. Тема 1. Медійний супровід адвокаційної кампанії.

Мета та завдання медіа підтримки адвокаційних кампаній. Взаємозв'язок адвокаційної та медіа-стратегії. Комунікація – як складова медіа – адвокації. Створення медіа-карти. Аналіз публікацій в ЗМІ з теми адвокаційної кампанії. Класифікація ЗМІ за принципом відношення то теми. Пошук та співпраця з потенційними медіа партнерами. Планування роботи з ЗМІ. Точка входу в комунікацію: особливості застосування, відповідно до проблематики адвокаційної кампанії. Медійний супровід проекту рішення. Ключові повідомлення адвокаційної кампанії – правила побудови. Публічний і не публічний формати роботи з ЗМІ. Роль соціальних мереж в просуванні адвокаційної кампанії. Інформаційний ресурс адвокаційної кампанії. Принципи медіа адвокації в соціальних мережах. Стратегії поширення інформації. Формування спільноти в соціальних мережах.

Основні поняття: адвокація, медіа-адвокація, комунікація, ЗМІ.

Практичне заняття. Тема 1. Ключові елементи планування медіа кампанії.

Практичне заняття. Тема 1. Технології створення медіа карт.

Практичне заняття. Тема 1. Використання соціальних мереж під час проведення адвокаційних кампаній.

Практичне заняття. Тема 1. Відпрацювання форм та видів комунікації з медіа.

Практичне заняття. Тема 1. Використання візуальних елементів у медіа кампанії.

Практичне заняття. Тема 2. Оцінка успішності адвокаційної кампанії. Післядія.

Змістовий модуль IV

Аналіз успішних адвокаційних практик

Практичне заняття. Тема 1. Приклади успішних адвокаційних компаній на рівні громади.

Практичне заняття. Тема 2. Адвокаційні компанії у сфері охорони здоров'я

Практичне заняття. Тема 3. Компанії адвокації у сфері соціального захисту. Адвокація різних категорій людей, отримувачів соціальних послуг.

Практичне заняття. Тема 3. Адвокаційні компанії у сфері допомоги людям, які живуть з ВІЛ.

Практичне заняття. Тема 3. Адвокаційні компанії по захисту прав людей з інвалідністю.

Практичне заняття. Тема 3. Адвокаційні компанії з питань гендеру.

Практичне заняття. Тема 4. Адвокаційні компанії для молоді.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Денна форма навчання

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Відвідування семінарських занять	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Відвідування практичних занять	1	6	6	6	6	6	6	7	7
Робота на семінарському занятті	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Робота на практичному занятті	10	6	60	6	60	6	60	7	70
Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5	1	5	1	5
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом		97		97		97		107	
Максимальна кількість балів:									
Розрахунок коефіцієнта: Максимально можлива кількість балів: 398 . Коефіцієнт: 3,98. Розрахунок балів, отриманих студентом (приведення до відповідності, де максимум – 100), здійснюється за формулою: $X : 3,98 = \text{кількість балів} - \text{рейтинговий показник успішності студента}$ (де X – кількість балів, отриманих студентом протягом вивчення курсу).									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Змістовий модуль I

Особливості розробки та впровадження ефективної стратегії компанії з соціальної адвокації

Самостійна робота 1.

Завдання 1. Створити у вигляді схеми структуру представницької та виконавчої влади за місцем проживання студента. Описати алгоритм (механізми, регламент) прийняття владних рішень в конкретному регіоні за місцем проживання студента.

Критерії оцінки:

- завдання виконано у повному обсязі проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки, наведені приклади з фільму, в наявності особистісна думка студента – 5 балів.
- завдання виконано у повному обсязі, зроблені висновки – 4 бали.
- завдання виконано у повному обсязі – 3 бали.
- завдання виконано частково – 2 бали.
- завдання виконано поверхово – 1 бал.

Змістовий модуль II

Ресурсне та командне забезпечення реалізації адвокаційної кампанії

Самостійна робота 2.

Завдання 1 . Переглянути художній фільм «Ерін Брокович». Співвіднесіть дії активістів та головної героїні фільму з типовими кроками адвокаційної кампанії. Впишіть в таблицю кроки адвокаційної кампанії та дії активістів за сюжетом фільму.

Кроки адвокаційної кампанії	Дії активістів
Крок 1 Формування мети адвокаційної кампанії	
Крок 2.....	

Критерії оцінки:

- завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки, наведені приклади з життя, в наявності особистісна думка студента – 5 балів.
- завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки – 4 бали.
- завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації – 3 бали.
- завдання виконано, спираючись тільки на матеріали лекції – 2 бали.
- завдання виконано частково – 1 бал.

Змістовий модуль III

Інформаційна складова та моніторинг і оцінка успішності адвокаційної кампанії

Самостійна робота 3.

Завдання 1. Створити Діаграму Ганта.

Діаграма Ганта використовується для ілюстрації плану, графіка робіт за будь-яким проектом. У першому стовпчику необхідно записати усі завдання адвокаційної кампанії, сформулювавши їх якомога конкретніше. Потрібно визначитися з тривалістю кампанії та порядком виконання завдань. Бажано фіксувати конкретні дати. На перехресті завдання та відповідного періоду його виконання слід зафарбувати комірочки. У комірках можна вписати або помітити кольором відповідальних за виконання цього завдання або позначити статус перебігу робіт.

Порядковий номер	Тиждень 1	Тиждень 2	Тиждень 3	Тиждень 4	Тиждень 5	Тиждень 6.....
Завдання 1						
Завдання 2						
Завдання 3						
Завдання 4						

Критерії оцінки:

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки, наведені приклади з життя, в наявності особистісна думка студента – 5 балів.

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки – 4 бали.

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації – 3 бали.

• завдання виконано, спираючись тільки на матеріали лекції – 2 бали.

• завдання виконано частково – 1 бал.

Змістовий модуль IV

Аналіз успішних адвокаційних практик

Самостійна робота 4.

Завдання 1. Проаналізуйте ситуацію, яку можна вирішити, розпочавши адвокаційну кампанію. Напишіть перелік інструментів (не менше 5), які б ви застосовували для досягнення мети в хронологічному порядку їх реалізації.

Опис ситуації	Інструменти
<p>Дано. Спортивно-реабілітаційний тренувальний майданчик Групи осіб з порушенням опорно-рухового апарату збираються забудувати висотними житловими будинками.</p> <p>Забудовник отримав дозвільну документацію в місцевому управлінні ДАБІ. В січні 2020 року, ділянку огородили парканом. За парканом регулярно відбувається видалення зелених насаджень.</p> <p>Необхідно. Захистити тренувальний майданчик шляхом зупинки проведення будівельних робіт на ділянці, використовуючи інструменти і приклади, озвучені в курсі.</p>	

Критерії оцінки:

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки, наведені приклади з життя, в наявності особистісна думка студента – 5 балів.

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації, проведений аналіз, співставлення, зроблені висновки – 4 бали.

• завдання виконано у повному обсязі з використанням додаткових наукових джерел інформації – 3 бали.

• завдання виконано, спираючись тільки на матеріали лекції – 2 бали.

• завдання виконано частково – 1 бал.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля дисципліни. Виконання модульної роботи відбувається в тестовому режимі в ЕНК.

Модульний контроль здійснюється у вигляді тестування.

Студентами пропонуються тестові завдання у кількості 25 питань.

Види тестових завдань:

- із вибором однієї правильної відповіді;
- на встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень;
- завдання на розпізнавання та відтворення правильної відповіді по пам'яті;
- завдання на відтворення правильної відповіді (формулювань понять) по пам'яті;
- завдання відкритого типу, що передбачає розгорнуту відповідь.

Критерії оцінювання: виконання тестових завдань – максимум 25 балів.

У залежності від спрямованості модуля (теоретичний або практичний) кількість питань за рівнем складності може змінюватися, але загальна кількість балів у сумі повинна складати 25.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Формою проведення семестрового контролю є залік.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

Не передбачено навчальним планом.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни «Практикум з соціальної адвокатури»

Модулі	Змістовий модуль I		Змістовий модуль II		Змістовий модуль III		Змістовий модуль IV			
Назва модуля	Особливості розробки та впровадження ефективної стратегії компанії з соціальної адвокатури		Ресурсне та командне забезпечення реалізації адвокаційної кампанії		Інформаційна складова та моніторинг і оцінка успішності адвокаційної кампанії		Аналіз успішних адвокаційних практик			
Кількість балів за модуль	97		97		97		107			
Теми лекцій	Участь громадян у процесі прийняття рішень.		Команда та правила побудови команди адвокаційної кампанії		Медійний супровід адвокаційної кампанії.		-			
-----Бали	1		1		1		-			
Теми практичних занять	Участь громадян у процесі прийняття рішень.	Алгоритм побудови адвокаційних компаній. Метод «Дев'ять з половиною кроків».	Команда та правила побудови команди адвокаційної кампанії	Планування бюджету адвокаційної кампанії та залучення ресурсів	Медійний супровід адвокаційної кампанії	Оцінка успішності адвокаційної кампанії	Приклади успішних адвокаційних компаній на рівні громади	Адвокаційні компанії у сфері охорони здоров'я	Компанії адвокатури у сфері соціального захисту	Адвокаційні компанії для молоді
Бали	22	44	33	33	55	11	11	11	44	11
Самостійна робота	Самостійна робота 1		Самостійна робота 2		Самостійна робота 3		Самостійна робота 4			
	5		5		5		5			
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)		Модульна контрольна робота 2 (25 балів)		Модульна контрольна робота 3 (25 балів)		Модульна контрольна робота 4 (25 балів)			

Максимально можлива кількість балів: **398**.

Коефіцієнт: 3,98.

Розрахунок балів, отриманих студентом (приведення до відповідності, де максимум – 100), здійснюється за формулою: $X : 3,98 =$ кількість балів – рейтинговий показник успішності студента (де X – кількість балів, отриманих студентом протягом вивчення курсу).

8. Рекомендовані джерела

Основна:

1. Аналіз політики для адвокаційної кампанії : методичні рекомендації / Авт. кол.: В. Терничка, Р. Кобець, С. Панцир, В. Назарук та ін. 2014. 56 с.
2. Бринош І.В., Бойко А.М. Адвокасі в дії: кампанії, які змінюють місцеву політику. Одеська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України». Одеса, 2014. 160 с.
3. Прокопенко О.В. Адвокаційна діяльність та некомерційне лобіювання в Україні: посібник. Київ: 2017. 82 с.
4. Станкевич-Волосянчук О. Адвокація як метод впливу (практичний посібник). Ужгород, 2013. 80 с.
5. Юрчишин Я. Адвокаційна діяльність та її особливості у роботі з парламентом Лабораторія законодавчих ініціатив. USAID. Фонд Східна Європа. 2017. 44 с.

Додаткова:

1. Адвокасі: Практичний посібник / Упоряд.: Ганна Кіященко. К., 2009. 103 с.
2. Безверха А., Віндімері А. Проведення адвокаційних медіа-кампаній: стратегія активних дій. Навчальний посібник. — Київ, 2010. — 104 с.
3. Лехолетова, М., Лях, Т., Спіріна, Т. (2022). Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 67–78. DOI: 10.25128/2520-6230.22.5.5
4. Менджул М.В., Навроцький В.В. Кампанії адвокати як інструмент демократичних перетворень. Ужгород : «Видавництво Олександри Гаркуші», 2011. 59 с.
5. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: пер. з англ. О. Дем'янчук. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.
6. Посібник з адвокати для жіночого руху в Україні : посібник / [В.Кучереносов, Л. Чернявська, Т. Гончарук та ін.]. К.: Український жіночий фонд, 2017. 101 с.

9. Додаткові ресурси

1. Електронний ресурс: Закон України «Про місцеве самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Електронний ресурс: Закон України «Про органи самоорганізації населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
3. Електронний ресурс: Закон України «Про доступ до публічної інформації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
4. Електронний ресурс: Закон України «Про звернення громадян». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Електронний ресурс: Довідник громадського активіста.
[URL:http://dovidnyk.org.ua/](http://dovidnyk.org.ua/)
6. Електронний курс з дисципліни «Практикум з соціальної адвокації» на платформі <https://elearning.kubg.edu.ua>